

Fornleifarannsóknir á Grófartorgi

Howell Magnus Roberts
með viðauka eftir Gavin Lucas

FS434-07271
Fornleifastofnun Íslands
Reykjavík 2009

© Fornleifastofnun Íslands 2009

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

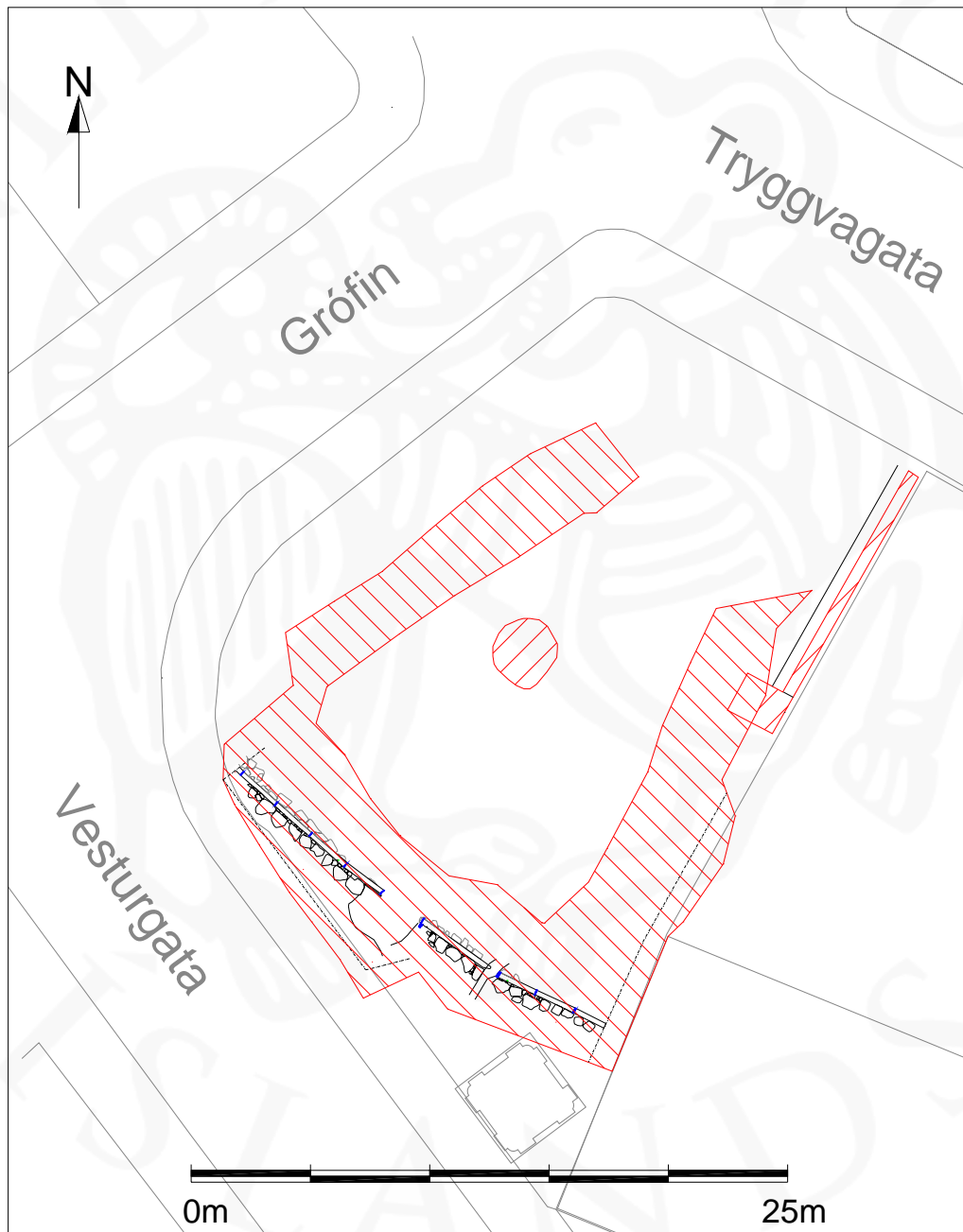
Fax: 551 1047

Netfang: fsi@instarch.is

Heimasíða: www.instarch.is

Fornleifarannsóknir á Grófartorgi

Í maí og nóvember 2007 fylgdist starfsfólk Fornleifastofnunar Íslands með framkvæmdum, og vann að björgunaruppgrefti á lóð skammt frá gömlu höfninni í Reykjavík, þar sem til stóð að breyta landnotkun. Svæði það sem um ræðir var um 600 m² að stærð og hafði lengi verið notað sem bílastæði. Það er á milli gatnanna Tryggvagötu, Grófarinnar og Vesturgötu, og gengur í seinni tíð undir nafninu “Grófartorg” en ekki mun sú nafngift vera mjög gömul.

1. mynd. Staðsetning og stærð rannsóknarsvæða (grafin svæði sýnd með rauðu).

Nafnið Grófin er hins vegar töluvert eldra. Vitað er að þar var lengi uppsátur. Ekki voru þekktar neinar traustar vísbendingar, hvorki skriflegar heimildir né kort, um að byggingar eða önnur mannvirki hefðu verið á þessu svæði. Hins vegar var talið líklegt að sjá mætti á staðnum einhver ummerki um strandlínu Reykjavíkur eins og hún var á nítjándu öld.

Verkið fór fram í tveim áföngum:

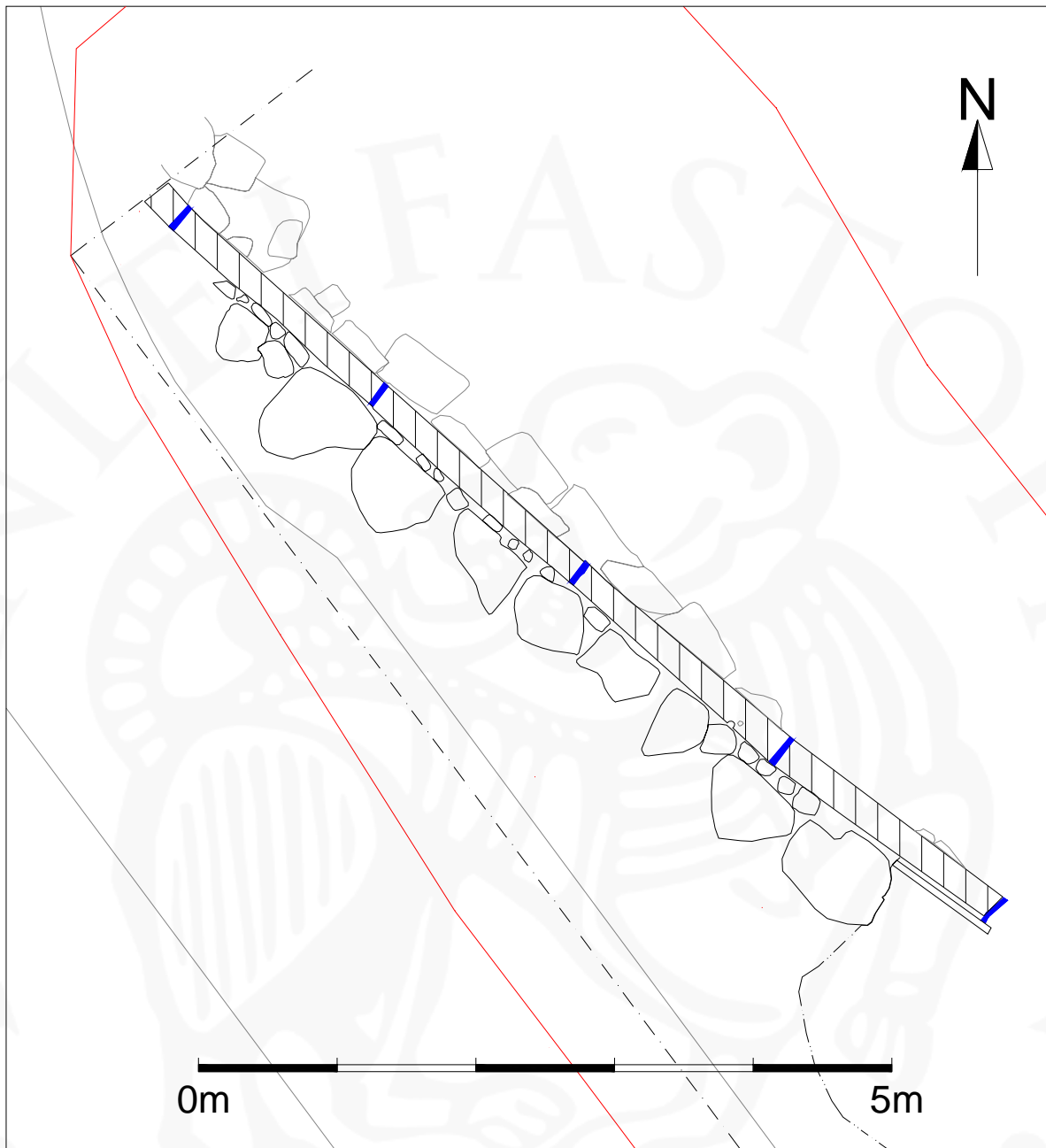
1 Dagana 2. og 3. maí 2007 var gerð fornleifakönnun á litlu svæði áður en jarðrask yrði gert vegna listaverks sem setja átti upp á staðnum. Á miðri lóðinni var grafið upp lítið svæði, nokkurn veginn kringlótt. Þá var einnig grafinn mjór könnunarskurður við austurmörk lóðarinnar. Ekki fundust nein merki um fornleifar. Frá þessari athugun er skýrt í viðauka hér á eftir (sjá viðauka 1).

2 Mun stærra svæði var rannsakað í nóvember 2007. Á bilinu 5.-15. nóvember var svæði sem var um það bil 215m² grafið upp. Notast var við vélgröfu við verkið. Svæðið sem rannsakað var var u-laga og beindist rannsóknin einkum að suðvesturhorni lóðarinnar og austurmörkum (sjá 1. mynd).

Strandlínan við Reykjavíkurborg er nú um 150-175 norðaustur af Grófartorgi. Það stafar af endurteknum uppfyllingum og hafnarframkvæmdum á tuttugustu öld. Grafið var með vélgröfu á rannsóknarsvæðinu og í ljós kom, eins og við mátti búast, malbik, járnbundin steinsteypa, sandur og möl. Þá komu fram merki um uppfyllingu í nokkrum áföngum, brak úr rifnum mannvirkjum, en einnig þykk og umfangsmikil lög af ómeðhöndluðu stórgrýti. Þessi uppfylling hefur orðið til þess að götuhæð á þessu svæði er nú um 4 m yfir sjávarmáli (miðað við hæðarpunkta Reykjavíkurborgar).

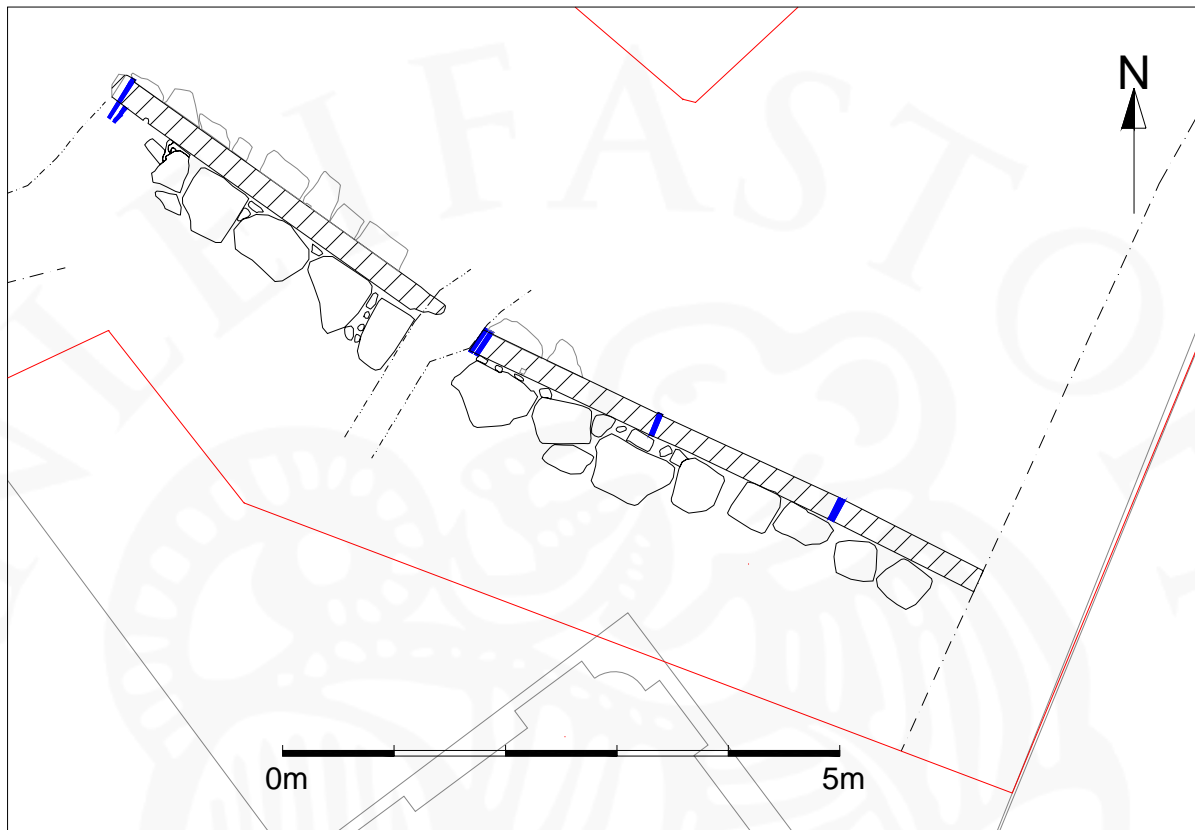
Á svæðinu sunnan- og vestanverðu leiddi uppgröftur í ljós mannvirki úr grjóti og timbri meðfram Vesturgötu. Þá komu einnig fram í dagsljósið steinhlaðnar undirstöður og bólvirki undir og aftan við Vesturgötu 2. þar er nú er rekinn veitingastaður. Þetta hús hefur annars lengi gengið undir nafninu “Bryggjuhúsið”. Það var reist 1862 og var þá ein hæð og ris, og var notað til verslunar og geymslu. Síðar, eða 1928, var húsið hækkað í tvær hæðir. ¹

¹ Guðný Gerður Gunnarsdóttir og Hjörleifur Stefánsson: Kvosin, Reykjavík 1987, bls. 91-2.

2. mynd. Nyrðri hluti mannvirkis sem stefndi líkt og Vesturgata, grunnteikning.

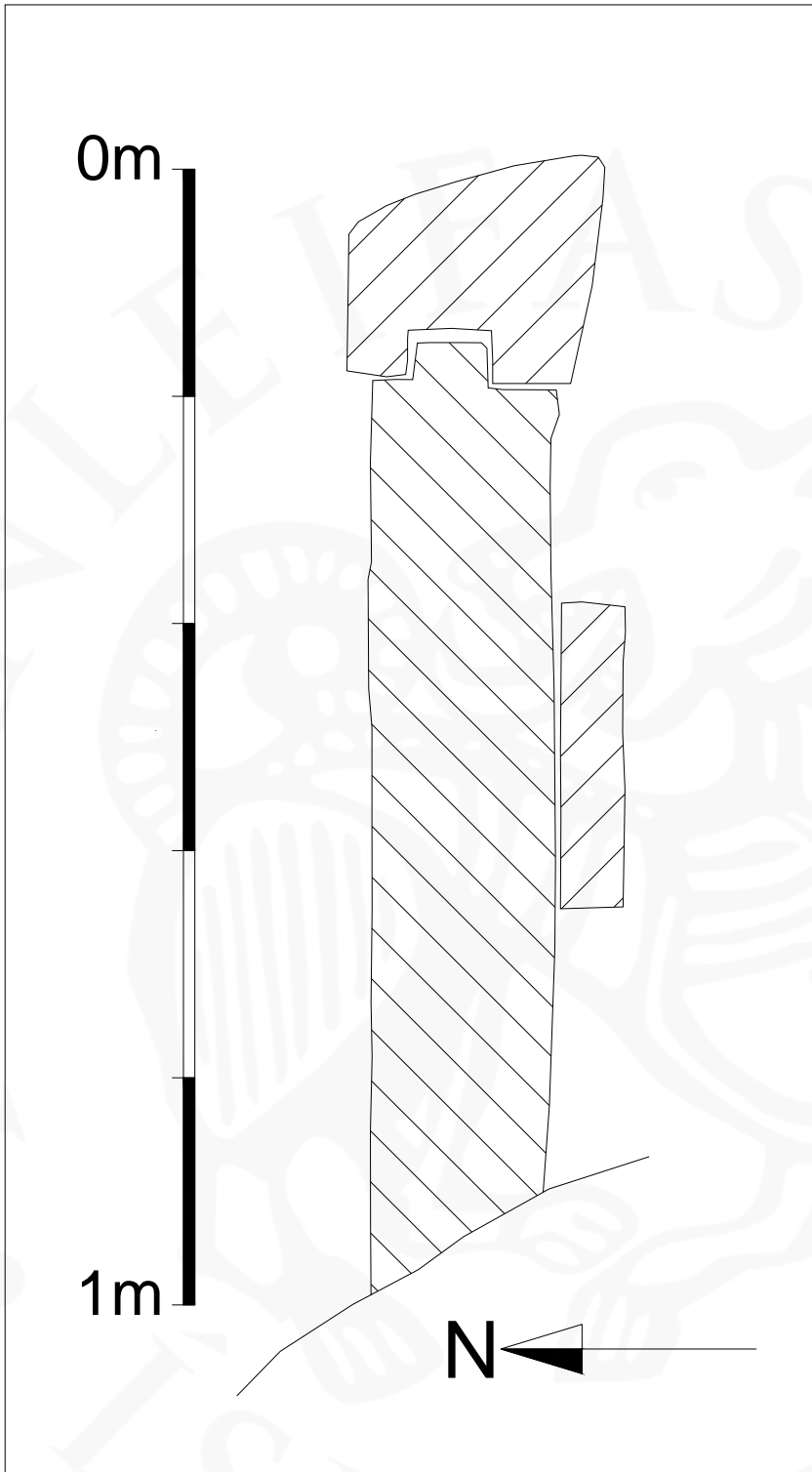
Nálægt Vesturgötu komu í ljós leifar af mannvirki sem greinilega var gert til að skorða jarðveg og mynda stöðuga brún sem sneri að sjó. Mannvirki þetta sást á um 20 metra löngu bili, en nálægt miðbiki var það skaddað af lagnaskurði, líklega eftir vatns- eða skólpleiðslu. Þannig að það skiptist í tvo búta, 8 og 9 m langa. Hinn eystri var einnig sundurskorinn af skurði fyrir vatnslögn.

3. mynd. Syðri hluti mannvirkis meðfram Vesturgötu, grunnteikning.

Mannvirki þetta var fremur einfalt. Staurar voru reknir niður með um tveggja metra millibili. Ofan á staurana var felldur gildur planki, um 18 cm, eða 6 tommur á kant, aðeins kúptur að ofan. Hann var festur betur við staurana með ca 8 cm breiðum járnböndum sem negld voru á staurinn. Aftan á staurana (landmegin) voru plankar festir á staurana. (sjá 4. mynd). Einföld röð af steinum lá meðfram mannvirkinu landmegin, og sjávarmegin var sums staðar einnig grjótt, en óreglulegra. Staurarnir voru meira en 2 m að hæð en ekki var grafið niður fyrir neðri enda þeirra. Mannvirkið stefndi norðvestur-suðaustur, eða um það bil eins og Vesturgatan gerir þarna. Það lá að undirstöðum hússins Vesturgötu 2, og er greinilega yngri en það.

Um aldur á þessum kanti sem byggður var meðfram Vesturgötu verður ekki sagt nákvæmlega. Afstaða hans til hússins Vesturgötu 2 sýnir að hann er yngri en byggingarár þess húss (1862), og greinilega hefur hann horfið undir fyllingu ekki síðar en við hafnargerðina 1913-17, en við hana voru gerðar uppfyllingar á þessu svæði.

4. mynd. Mannvirki meðfram Vesturgötu, skýringarmynd á gerð þess.

Sem fyrr segir er ekki vitað um eldri byggingar á því svæði sem nú gengur undir heitinu “Grófartorg”. Einhver mannvirki eru sýnd á þessum slóðum á korti Hoffgaards frá 1715, e.t.v. eiga það að vera naust. En það kort er ekki návæmt um smærri atriði, og ekki hægt að vera

viss um hvort nokkurt þeirra er á núverandi “Grófartorgi”. Önnur kort sem til eru frá 19. öld sýna engar byggingar á þessum slóðum. Hins vegar eru fyrir því heimildir að á síðari tímum var þarna uppsátur og hefur verið talið líklegt að ábúendur í Reykjavík hafi notað það mjög lengi. „Það mun varla þykja djörf tilgáta að ætla það að uppsátur Víkurmanna hafi frá aldaöldli verið aðallega vestantil á sandinum, eða í svokallaðri „Gróf” sem uppfyllt var nú fyrir fáum árum, eins og allur sandurinn” segir Klemens Jónsson.² Í frásögnum sem Þorbergur Þórðarson skrifaði upp eftir nokkrum öldruðum Reykvíkingum um lifnaðarhætti í bænum á síðari hluta 19. aldar er til dæmis getið um fjölda manna sem reru úr Grófinni. „Þetta voru allt víkingar til bjargar og sjósóknar. Fiskinn lögðu þeir upp á klappirnar fyrir neðan bæi sína og gerðu þar að honum.”³

5. mynd. Steinhlaðin undirstaða Vesturgötu 2 og steinhlaðið bólverk norðan þess húss.

² Klemens Jónsson: Saga Reykjavíkur I, Reykjavík 1929, bls.10.

³ Þorbergur Þórðarson: Lifnaðarhættir í Reykjavík á síðari helming 19. aldar. Landnám Ingólfs, II 1938, bls. 231.

Fundnir gripir við rannsóknina voru fáir (sjá greinargerð eftir Gavin Lucas hér á eftir). Þeir komu allir úr rótaðri sjávarmöl sjávarmegin mannvirkisins meðfram Vesturgötu og verða því ekki notaðir til tímasetningar.

Við rannsóknina fannst einnig nokkuð af dýrabeinum. Eitt og sér er það safn ekki nægilega stórt til að af því verði dregnar gagnlegar ályktanir. Þessu beinasafni er hins vegar haldið til haga, og það kann að koma að notum við samanburðarrannsóknir síðar.

6. mynd. Frágangur við Vesturgötu eftir endurbyggingu.

Grófatorg Ceramics and Glass

Gavin Lucas

The ceramics are mostly fairly large/substantial fragments (117 sherds, 2240g), and almost all are also heavily abraded, probably from rolling on the beach. It is possible that retrieval methods used in site accounts for the unusually high ratio of large to small sherd size. The ceramics are dominated by whitewares, which include in more or less equal ratios, cut/stamped spongewares (mostly bowls) and tissue-printed wares (mostly plates aside from one cup). Both types occurred in various patterns. There was also one factory slipware, some blue edge-banded sherds and also several fragments from one or more internally white-slipped, red earthenware mixing bowls. One sherd of yellowware was noted and one green majolica sherd, as well as the base of a brown glazed, whiteware teapot. Stonewares included fragments from several buff stoneware preserve jars, a fragment of a Westerwald stoneware jar or pot and rim of a large brown salt-glazed stoneware jar, besides a fragment of a salt-glazed drain-pipe. There was also the base of a Copenhagen porcelain cup in fluted blue pattern, as well as fragments from imitation blue fluted ware in whiteware, probably from England. There were also a few other sherds of plain porcelain, but one had gilt edge-banding and another, a floral lithograph print. As a whole group, the material can be broadly dated to c. 1840-1900 and displays a fairly typical range of industrial ceramics one might expect of this period in Reykjavík.

The glass assemblage is small (18 fragments, 526g) and mostly green bottle glass, and in similar, water-rolled condition to the pottery. Identifiable vessels include the rim of a green wine bottle, possibly machine-made (if so it would post-date 1905), base of a blown-in-the-mould small green beer/soda bottle and the rim of a brown blown-in-the-mould small beer bottle; both of the latter two probably dating to the latter half of the 19th century. There was also one shoulder of a colourless medicine bottle. And fragment of probable machine-rolled window glass (20th century).

In summary this represents a typical assemblage of the latter half of the 19th century which has been heavily water-rolled, probably from having originally been dumped on the beach/shoreline. The few items which may date into the 20th century all come from the top layer [001].

Appendix 1

Watching brief in Grófartorg: the art installation

Oscar Aldred

2nd - 3rd May, 2007

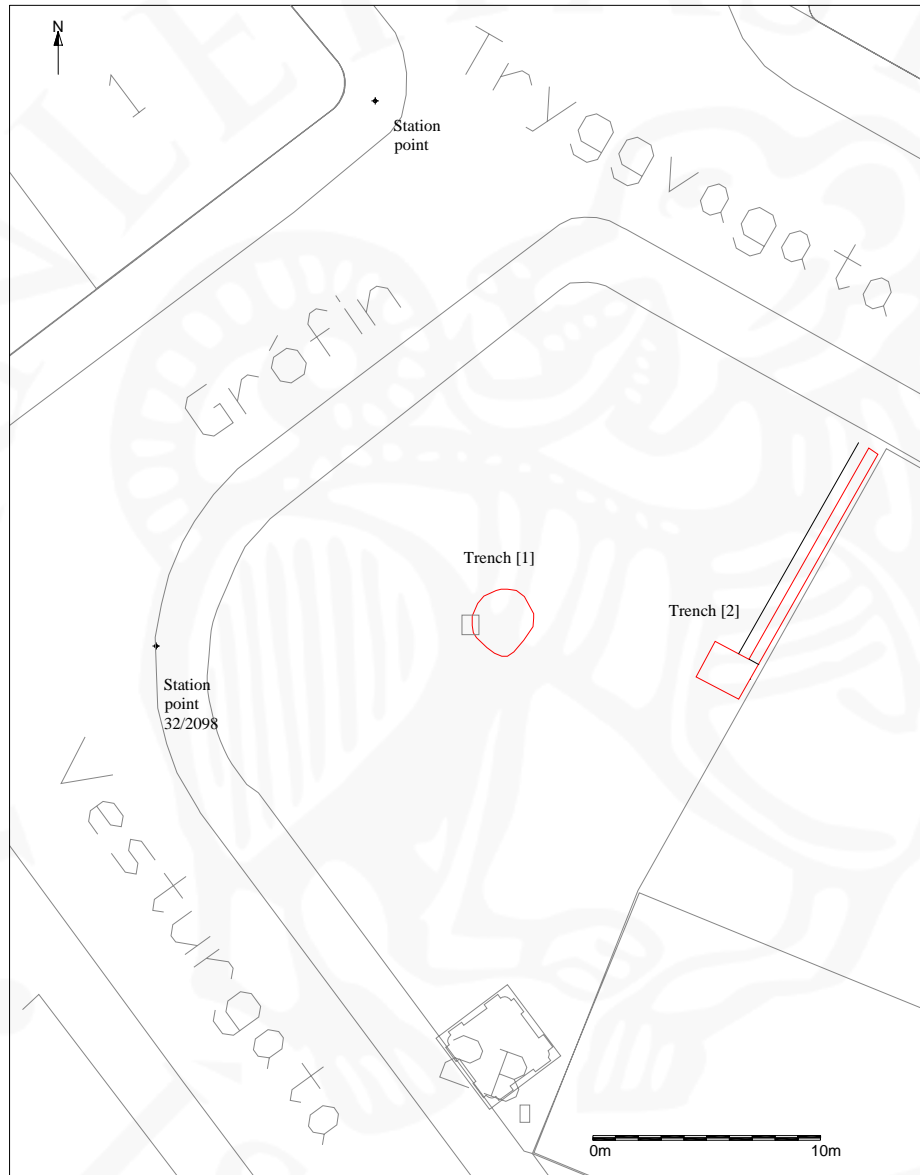

Figure 1. Excavation area and trenches [1] and [2].

A watching brief was commissioned by Reykjavík City Council in advance of an art installation. The brief was to watch three areas being excavated by machine in order to retrieve, record, excavate any substantial archaeological remains. The three areas or two trenches (trenches [1] and [2] were excavated to depth of c.2.2m and c. 0.8m respectively.

Figure 2. Excavation of trench [1]; 2nd May 2007.

Trench [1]

A circular trench (for the art installation) with a diameter of 3m was machine excavated down to a depth of 2.2m. The machining was interrupted when needed in order to review and assess detailing in section and in plan and to recover artefacts.

The uppermost surface which was excavated was a c.0.1m thick layer of tarmac; laid fairly recently.

Underneath this was a c.0.15m thick layer of thick steel wire embedded in concrete; probably part of surface foundation, perhaps for more recent activity on the site, for example a petrol station / garage. This established a sound and steady platform for heavily vehicle use for example.

Underneath the concrete platform a c.0.15m thick trampled and road-like layers were seen – this comprised of loose gravels, with rounded stones over dark black surface, c.0.05m thick.

Underneath this a bolder and sandy silt infill was seen which was c. 1.2m thick; this was infill which was part of the land reclamation sequence c. 1916. (between 1905 and 1917).

The boulder infill lay over a sea deposits which were comprised of artefacts, including pottery, glass, bone and metal objects; all finds that were recovered came from this deposit.

Figure 3. Trench [1]. Upper fills, boulder infill and sea deposits with anthropogenic material.

Trench [2]

Trench [2] comprised of 2 parts: i) a rectangular trench, 2m by 1.7m and machine excavated to a depth of 0.8m; and ii) a 10m by 0.5m long trench extending from the north-eastern edge of i) to a depth of 0.6m. Both trenches were machined down to the top of the boulder infill and the sequence of layers were similar to that in trench [1]. The thickness of the concrete capping, and under road-like surfaces was slightly thicker than in trench [1].

Figure 4. Section of trench [2i] – east facing (left); trench [2ii] looking south (right).

Finds

Pottery – 1420g – mostly of late 19th and early 20th century shreds, many of which were sea rolled.

Metal – 1094g – of iron brackets, badly corroded.

Glass – 246g – green and white glass. One wine bottle top with cork still in it. Mostly sea rolled.

Bone – 198g – sea rolled. Probably sheep (teeth, ribs, scapulae and more). Some butchery evident.

Conclusions

No archaeological features or deposits were of sufficient importance which merited further or halting of the work during the watching brief. The anthropogenic surfaces were recorded and noted in section by photography and note taking. Sample recovery of finds took place. The assemblage and the deposits were similar to the excavations north of Hafnarstræti in 2006 and 2007.